

Відповідальність без вини у системі цивільно-правової відповідальності

Заїка Р.Ю., студент магістратури юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Однією із ознак правової держави є реальність закріплених у законодавстві основних прав та свобод людини, що забезпечується існуванням відповідного механізму їх реалізації, та можливістю ефективного захисту.

У юридичній літературі під цивільно-правовою відповідальністю традиційно розуміють застосування до правопорушника передбачених договором чи законом заходів державного примусу у вигляді цивільно-правових санкцій. Тобто, домінуючою передумовою настання цивільно-правової відповідальності розглядається вчинення правопорушення. За загальним правилом відповідальність за порушення зобов'язання, настає за наявності вини, (умислу чи необережності) особи, яка порушила зобов'язання, якщо інше не передбачено законом чи договором (ст. 614 ЦК України).

Проте у цивільному праві ми можемо виявити цілу низку інститутів як договірної, так і недоговірної права, коли настає відповідальність і без вини.

Так, професійний зберігач відповідає за втрату, недостачу або пошкодження речей, якщо не доведе, що втрата або пошкодженні сталися внаслідок непереборної сили, або із-за властивості речі, про які зберігач, приймаючи її на зберігання, не знав і не міг знати, або внаслідок умислу або грубої необережності поклажодавця (ст. 950 ЦК). Тобто, понесені поклажодавцем збитки професійний зберігач відшкодовує і у тому випадку, коли вони були заподіяні і без його вини внаслідок збігу обставин, які охоронець не міг передбачити (випадок, казус).

У законодавстві передбачені й інші випадки договірної відповідальності без вини: відповідальність продавця, який не є виготівником товару, за недоліки товару, якщо продавець позбавлений можливості в порядку регресу відшкодувати понесені збитки за рахунок виробника (ст. 679 ЦК). Перевізник без вини може відповідати за не надання транспортного засобу (ст. 921 ЦК) чи за затримку відправлення пасажирів (ст. 922 ЦК) та ін.

У недоговірних зобов'язаннях найпоширенішим випадком відповідальності без вини є відповідальність володільця джерела підвищеної небезпеки, який безумовно звільняється від відповідальності, якщо доведе, що шкода була завдана внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого (ч. 5 ст. 1187 ЦК).

У деліктних зобов'язаннях прикладками такої відповідальності є відповідальність держави за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду (ст. 1176 ЦК); шкоду фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення (ст. 1177 ЦК) чи завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину (ст. 1207 ЦК).

У сучасній доктрині цивільного права такі правовідносини традиційно називають відповідальністю без вини, проте ставлення до них неоднозначні. Так Р.А. Майданик пропонує у таких випадках визнавати ризик «самостійною (додатковою) умовою безвинної цивільно-правової відповідальності» [1, с. 125].

На думку Н.С. Кузнецової порушення права суб'єкта цивільних відносин тягне необхідність відновлення порушеного права, в тому числі і шляхом застосування цивільно-правової відповідальності. Звідси підставою такої відповідальності є саме порушення суб'єктивного цивільного права [2, с. 345].

Аналіз семантики слова «відповідальність» дозволяє зробити висновок, що у його зміст вкладається наступне поняття: необхідність, обов'язок особи відповідати за свої дії, вчинки (курсив Р.З.), тобто - за щось вчинене, або ж, навпаки, за те, що не було належно виконано.

Тобто, з одного боку, негативні наслідки майнового характеру, що настали для однієї із сторін, не пов'язані з винною поведінкою контрагента або учасника абсолютних правовідносин. З іншого - законодавець намагається відшкодувати збитки, що зазнала потерпіла сторона, тому виконання зобов'язання по відшкодуванню збитків в таких правовідносинах покладається, як правило, на економічно сильнішого контрагента - державу, професійного зберігача чи перевізника, володільця джерела підвищеної небезпеки.

За таких обставин мова повинна йти не про цивільно-правову відповідальність без вини, а про спеціальну підставу виникнення цивільно-правових зобов'язань компенсаційного характеру, тобто, виникнення зобов'язань по відшкодуванню шкоди, підстави та умови виникнення яких випливають безпосередньо із закону. Мета законодавця - не покарати

правопорушника, а поновити порушені права потерпілого, тому, за відсутності вини особи, мова повинна йти не про відповідальність перед потерпілим, а про один із елементів компенсаційного механізму, прямо передбаченого зобов'язальним правом. Таке розуміння правової природи так званої відповідальності без вини, повністю відповідає і ч. 3 ст. 11 ЦК України: «Цивільні права та обов'язки можуть виникати безпосередньо з актів цивільного законодавства».

Таким чином правовідносини, які виникають між потерпілою особою і особою, вина якої у заподіянні шкоди відсутня, проте на яку законодавець покладає обов'язок відшкодувати збитки, будуть характеризуватися не «відповідальністю без вини», а набудуть характеру «виконання компенсаційних зобов'язань, передбачених законом» [3, с. 13]. Створення інституту компенсаційних зобов'язань дозволить уникнути існуючої колізії між підставами (умовами) цивільно-правової відповідальності з підставами настання інших видів юридичної відповідальності (кримінальної, адміністративної, дисциплінарної) та зумовить вираженість судових рішень щодо розміру відшкодування, оскільки буде йтися не про відповідальність, як наслідок протиправної поведінки, а про стягнення компенсацій за вчинення дій, які не є протиправними.

Список використаних джерел:

1. Кузнецова Н. С. Інститут цивільно-правової відповідальності у цивілістичній доктрині України // Правова доктрина України : у 5 т. - Х.: право, 2013. - Т. 3. Доктрина приватного права : Н. С. Кузнецова, О. С. Харитонов, Р. А. Майданик та ін. ; за заг. ред. Н. С. Кузнецової. - С. 330-348.
2. Майданик Р. А. Цивільно-правова відповідальність // Юридична відповідальність : проблеми виключення та звільнення / Відп. ред. Ю. В. Баулін. - Донецьк : ПП «ВД «Кальміус», 2013. - С. 86-147.
3. Заїка Р. Ю. Юридична природа цивільно-правової відповідальності без вини / Р. Ю. Заїка // Юридична наука. - 2014. - № 5. - С. 7-14.

Окремі аспекти розгляду справ про визнання правочинів недійсними в зв'язі з новим цивільним та цивільно-процесуальним законодавством

Збожинська О.І., студент Вінницького ННІЗН НАВС *Науковий керівник:* кандидат юридичних наук *Петровський А.В.*

Протягом останніх років в Україні спостерігається зростання кількості звернень учасників цивільних правовідносин до суду із позовними заявами про визнання правочинів недійсними. Разом з тим, поява в цивільному законодавстві формулювань та оціночних категорій у сфері визнання правочинів недійсними призвела до виникнення певних колізій. Як наслідок, неоднаковість у тлумаченні та застосуванні судами законодавства про визнання правочинів недійсними та неоднаковість судової практики з даного питання.

В якості об'єкту вивчення нами використано узагальнення цивільних справ із застосуванням судами першої інстанції м. Києва законодавства при вирішенні спорів про визнання правочинів недійсними за друге півріччя 2013 р. та перше півріччя 2014 р., а також судову практику місцевих та апеляційних загальних судів України з 2008 до 2013 р.р.

Так, Апеляційним судом м. Києва за друге півріччя 2013 р. та перше півріччя 2014 р. було вивчено 178 справ, з них з ухваленими по суті рішеннями - 116 справ. В апеляційному порядку оскаржено 49 рішень, що становить 42,2% від загальної кількості розглянутих по суті спорів. Найбільша кількість справ надійшла з Солом'янського та Святошинського районних судів м. Києва, відповідно - 45 та 33 справи.